

KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL : VIII

NİSAN 1944

SAYI: 66

MEVLEVİLER ŞEHİRİ

KONYA

Çeviren: S. SUNGUR

Yazan: Cİ. HUART

(65 inci Sayıdan Sonrası)

(Müslüman ordusu, Keyhüsrev'in ölümünü öğrenince, kaçmağa başladı. Bunların bir çoğu geçit ve vadilerde öldürüldü, boğuldu ve çamura batarak öldü.)

(Lascaris, Alaşehir civarında yerleşmiş olan müslümanlar vasıtasile Sultanın vücuduna kokular sürdürdü. Ve muvakkat bir zaman için bir müslüman mezarlığına gömdürdü. Nihayet, bu vakalardan sonra, Konyaya götürüldü. Ve orada dedelerinin gömülü olduğu kubbenin altına defnolundu.)

İbnibibi'nin mütercimi başka bir yerde diyor ki: "müzakereler neticesinde şehit Sultanın cesedi Konyaya getirildi.

Baziliyus (Bizans İmparatoru demektir.) cesedle beraber giden hafız ve fakirlere para vererek bir çok masraf yaptı. (20000 altın); İmparatorluğunun hududuna kadar asker kafilesile teşyi ettirdi. Sultanın cesedi büyük babasının, babasının ve biraderinin yanına gömülünce o zamanki Selçuk hükümdarı (birinci Keykâvus) ertesi günü, ziyaret maksadile, türbe-ye gitti; Baziliyusun verdiği paraya üçbin altın ilâve etti; bu paranın bir kısmı derhal oradaki hafızlara, tale-

beye ve fakirlere dağıtıldı; diğer bir kısmı mekteplere, devrişlere ve zaviyelere gönderildi. Artan para da aynı esaslar dahilinde dağıtılmak üzere vilâyetlere, şehirlere gönderildi.,

Acem Müverrihin bu fıkrası bizim, Konyada beyhude yere aradığımız kıymetli malûmatı ihtiva etmektedir. Bu malûmat birinci Keyhüsrev'in büyük babasının, babasının ve biraderinin de Alaeddin camiinde türbede bunun yanında gömülü olmalarıdır. Yani Alaeddin caminin merkezi türbesinde gömülü sekiz kişi arasında Eskişehirde yenilmiş olan birinci Kılınç Arslanın oğlu Rüknettin Mes'ut, ikinci İzzettin Kılınç Arslan ve ikinci Rüknettin Süleymanın mezarları da vardır. İshaklı kitabeleri münasebetile şehit Sultanın oğlu ve halefi birinci İzzettin Keykâvusün saltanatı hakkında kısaca malûmat vermiştik. İbnibibi, icaz'ın en mükemmel nümunesi olan bir kaç satırla, bu Prensin bir portresini tesbit etmiştir:

"Bu, nadir bir güzelliğe ve çok güzel vasıflara malik, bilhassa âlicenap ve kahraman bir Prensi, Şairlere ihsanlarda bulunurdu. Kendisi, saray halkından her hangi birine ait ve babadan evlâda geçen malikâneler

sistemini hiç değiştirmediğinden dolayı da metedilir. Her ne kadar, İmparatorluğun hudutlarını genişletmek arzusundan dolayı harp seven bir Prens idi ise de memleketi mes'ut ve âsude idi.,

Biraderi ve halefi olan Alâeddin Keykubat Hicrî 616 (milâdî 1210) senesinde bunun yerine tahta geçti. İşhaklı kitabesi münasebetile gördüğümüz gibi, biraderine karşı saltanat iddiasında bulunup mağlup olduğu zamandanberi Alâeddin bir kalede mahpustu. Konya Sultanı yapılmak üzere bu kaleden çıkarıldı. Alâeddin, Selçuk hanedanının en büyük bir prensidir; Şarkda el'an yaşıyan hatıralar bırakan bu prenstir. Bütün saltanatı esnasında memleketinin hudutlarında bulunan Hristiyanlarla çarpıştı; Akdeniz kıyısında bulunan Kalonoros (eski Caracésium) i işgal etti ki o zamandanberi buraya Alâiye denir. Sonra, Davud Şahtan Kemah ve Erzincanı aldı. Keykubatın saltanatı zamanı, arapların istilâsı, haçlı ordusunun sel gibi olan geçişleri ve daha sonra Moğol İmparatorları hesabına bizzat memleketin hükümdarları tarafından yapılan zulümler yüzünden harap olmuş bu fakir memleket için bir saadet devri hatırası bırakmıştır. Hiç bir şey, Şarklı müverrihler tarafından naklonulan řu fıkradan daha iyi, bunu isbat edemez : "Moğol kuvvetleri tarafınnan yenilen ikinci Keykâvüs, zamanımıza kadar, Romalıların dostu ve büyük Mimar bir millet olan Atal'lerin hatırasını muhafaza eden şehrin ismi olan, Adalya'ya çekilince bir gün Surun bir köşesinde bir delik gördü; Ve büyük babası Keykubatın, fena zamanlar için, bir miktar para saklamış olabileceğini düşündü, Du-

varı yıkmak için anudâne çalıştı. İddia olunduğuna göre burada Alâeddin'in mühürü ile para dolu sandıklar bulmuştur., Camiinin önünde ve camiinin bulunduğu mihver istikametinde Selçuk sarayının bakiyesi bu gün de görölmektedir. Dış taraftaki kıra açılan ojival tarzda yapılmış bir pencere ile bir balkon ihtiva eden mustatil şeklinde yüksek bir salon, zeminde eski duvarın izleri farkediliyor; Ve mermerden yapılmış bir Frikyâ Arslanı el'an duvarda yapışik bir vaziyette duruyor. (*) Burada caminin cephesindeki güzel taş malzemeden eser yok. Konya Sultanlarının sarayı tamamen memlekette yapılan tebeşirli bir harç içine batırılmış yassı tuğladan yapılmıştır. Bu taş malzeme Bizans devrinin yassı tuğla inşaatını hatırlatıyor; Şu farkla ki Bizanlıların kullandıkları tuğlalar ve harç kırmızıdır. Bu benzerliğe sebeb her ikisindeki inşaat esasının döğölmüş tuğla olmasıdır. Bu, bugün de Türk duvarcıların "Horasan," adıyla bilinen harcı yaparken tatbik ettikleri bir usuldür. Balkonun vaziyeti bile Bizans mimarisini hatırlatır; Bu benzerliği farkedebilmek için Konya sarayı ile Istanbuldaki Helidomon sarayını (1) mukayese etmet lâzımdır. Tepe üzerinde bir saat kulesi ile Ermeni ve Rum kiliselerinin bulunduğunu da söylemiştik. Saat kulesi eski bir Bizans kilisesinin Choeur'u dür ki yuvarlak şekli dikkati çok çeker. Kiliseler ise bariz bir vasıf taşımayan binalardır.

(*) — Bu sarayın resmi geçen sayımızdadır. «Konya»

(1) Edirne kapıdaki Velakerna sarayının diğer adı.

Sekizinci Bölüm

Konya'nın umumî görünüşü — Karatay Medresesi — İnce Minare Medresesi — Mağribiler camii — Surun harabeleri — Karaman Oğullarına ait âbideler.

Evvelce dediğimiz gibi, bu geniş ovanın yegâne yüksek yeri olan tepeden ayrıldıktan sonra parça-parça gezeceğimiz şehrin topoğrafisini görmek için Konyaya kuş bakışıyle bakıyoruz. Evvelâ şunu söyleyelim ki şimdiki şehir tepenin doğusunda, çok ilerde bahsedeceğimiz Celâlettin Rumi türbesi tarafındadır. O halde üstü mavi çinilerle örtülü bir nevi piramit olması dolayısıyla bu türbeyi diğer hiçbir âbide ile karıştırmak imkânsızdır.

Hepsi kül renkli harçtan yapılmış olan şehrin evlerinin karışık kütlesi etrafında bahçelerden müteşekkil fasilasız bir kemer vardır. Ufukta hiç bir şey yok; Bazı yüksek tepeleri buradan pek uzak olmayan Toroslar görünmüyor. Arkamızda, batıda, az ilerde Konyayı sulayan suyun çıktığı yer olan ve arızalı bir yere asılı gibi duran küçük Rum köyü Sille ile Meram bağlarının evlerini gizleyen yeşil ağaçlar gurubu; Bu son iki yerin haricinde gayri meskûn, ekimsiz ve Kadınhan - Ilgın yolunu şimalden düz hat üzerinde kateden geniş çöl..

Eğer Alâeddin camiinden şarka doğru düz hat üzerinden inilirse derhal kesik taşlardan yapılmış çirkin, yepyeni bir binaya rasgelinir: Burası Hükümet konağıdır. Hiç bir hususiyeti olmayan ve ortasındaki avlu etrafında Avrupakâri pencere ve kemerle bir kışla manzarasında görünen bu bina, Konyaya gelen arkeoloğun duyduğu ıztırap verici hayreti tazeler. Çünkü burada kat'i surette şekilsiz izlerinden başka bir şey kalmayan

şehrin sûrunun bütün taşları, aynı zamanda Selçukilerin çerçeveledikleri ve taşçıların şaşkın çekiçleri altında, ondokuzuncu asırda kaybolmak üzere, birçok asırlar zahmetsizce paydar kalan bütün eski mahkûkât Yunan ve Lâtin kitabeleri ile yapılmıştır. Bu ıztırap verici mevzua daha ilerde tekrar döneceğiz.

Hükümet konağının önünde etrafı yine kesik taşlardan yapılmış, oldukça basık binalarla çevrili geniş bir meydan var: Burası Celâlettin Rumi'nin türbesine kadar uzanıp giden çarşıdır. Çarşı oldukça geniş, az müşterili dükkânlarla kenarları çevrili düz yollardan ibarettir. Burası bir Şark şehri görünüşünde değildir. Burada, nasıl olduğunu bilmediğim bir yenilik havası esmiştir diye sorulabilir.

Şehrin en eski taraflarında, şimal cihetinde, bir daha geri dönmiyecek olan mazinin temasile uyumuş olan Şarkı daha iyi hatırlatan ve bazı yerlerinde birkaç kapı açılmış kerpiçten duvarlar arasında gayri muntazam uzun sokaklar var.

İşte Konya. Şimdi şehrin umumî fizyonomisinin içinde bulunan biz seyahatimizin istikameti üzerinde yürüyelim. Tepenin şimal cephesinden sarayın harabeleri boyunca aşağıya iniyoruz. Bu gün hemen hemen doldurulmuş olan eski surun hendegini geçiyoruz. Bu duvarlar, bugün yegâne göze çarpan bakiyesi olan saray balkonunun, şimal rüzgârlarına açık büyük pencerenin temelini teşkil ediyordu. Hemen karşı tarafta başlayan bir dar sokak içinde ve sol tarafta Karatay medresesi bulunuyor ki baştan başa işlenmiş beyaz mermerle yapılmış olan kapısı son zamanlarda tamamen temizlenmiştir. Üsttarafında Kur'andan alınmış şu sözler okunabiliyor: "Hak Taalâ dedi:," "Şüphesiz Allah iyilik

yapanların ecrini yok etmez., sonra, daha aşağıda şu arapça kitabe: "Bu mukaddes bina sultan-ül muazzam zül-lüllahı teâlâ izzüd dünya veddin elgalib Keykâvüs bin Keyhusrev, bin Keykubad bin eşşehid Keyhusrev bin Kılıç Aslan zamanında Karatay bin Abdullah tarafından 649 (milâdî 1251 — 1252) senesinde yaptırıldı. Bu binayı ma'mûr ideni Allah affetsin,,.

Bu âbide İkinci İzzettin Keykavüs zamanına aittir; Dolayısıyla bu hükûmdar hakkında bazı tarihî malûmat vermemize fırsat veren Ishaklı kervan sarayından iki sene sonra yapılmıştır. Karatay medresesinin kitabesi, Mösyö Houtsma'nın neşrettiği metinlerden de öğrendiğimiz gibi, lakabı Mahmut olan Eskişehir mağlubu Birinci Kılıç Aslan'dan itibaren Keykâvüsün dedelerinin tek koldan sırasını göstermesi itibarile şayanı dikkattir. Bu medreseyi yaptıran ve Karatay kitabesinde ismi olan şahsiyete gelince; Bu zat, hiç şüphesiz, İkinci Keykâvüsün zamanında Sahib yâni Başvekil olan Şemsettin Mehmedül İsfahani'nin Kaymakamlığını yapan Emir Celâlettin Karatay idi. Halk bu şahsiyetin hatırasını unutmamıştır; ve medrese binasını bütûn Karatay ailesine mal etmiştir. Bugün bile bu âbide Karatay medresesi diye anılır.

Bu medrese onüçüncü asırda çok ehemmiyet kazanmıştı. Fakat bugün tamamen metrâktür. İçerisine girmek kolay değildir. Vâli Süruri Paşanın emrimize verdiği polisin yanımızda bulunmasına ve bu polisin medresenin bekçisini evvelden temin etmesine rağmen kapıdan içeriye girmek için bir müddet beklememiz icap etti. Bu binanın içi onüçüncü asır Acem çini tezyin sanatının muhteşem bir nümunesidir. Kubbenin alt kısmında boydan boya Kur'andaki Fetih sûresi

küfi yazı ile yazılmıştır. Bu çini bileziğin altında dört köşeye konmuş olan dört büyük müselle, pantantif mahiyetindedir. Ve kubbeyi salonun dört köşeli plânıyla birleştirir. Yeşil zemin üzerine koyu mâvi renkle boyanmış olan bu müsellelerden her birinin tezyinatı küfi yazı ile yazılmış ilk dört halifenin yani Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'nin her zaman tekrar edilen isimlerini taşımaktadır. Divarda tamamen çini ile çerçevesi İran tarzında bir pencereyi vücade getiren bir açıklık vardır.

Aynı yol üzerinde geriye ve sağ taraftan batıya dönerken şüprüntü ile örtülü dairevi bir nevi bulvar takip olunur. Ve bir çok cami ve türbeye rastgelinir. Şehir kenarındaki bu eski mahalleler harabe halinde ve hemen hemen metrâktür. İlk defa, bugün, İnce minareli medrese adile anılan camiye rastlanır. Bu âbidede de derhal göze çarpan şey caminin kendisiyle minaresi arasındaki nisbetsizliktir. Minare nisbeten daha büyük ve taşların gayri muntazam yığılması dolayısıyla batı tarafa doğru hafifçe meyillidir. Buna mukabil çok zarif ve sevimli görünmektedir; iki şerefeye ile üç gayri müsavî kısma ayrılmış olan minarenin orladaki bölümü sütunun asıl kısmını; mahsüs (محسوس) bir şekilde kaba olmıyan alçak, bodur olan bölümü de temeli teşkil eder. Müdevver çıkıntılar minareye bir demet manzarasını vermektedir. Ojival tarzda bir kapı vücade getiren cümle kapısı çok orijinaldir. Bu, yukardan aşağı doğru birbirine sarılı olan ve sonra birbirinden ayrılan iki gurup arabesk tezyinatlı taştan ibarettir. Cümle kapısının üst kısmı Grek tarzında yapılmış sarmaşıklarla süslüdür. Yarı kat'ınakış şeklindeki iki çer-

çeve içinde mimarın ve babasının adı okunuyor : « عمل كلوس بن عبدالله » (1)

Batı taraftan tepenin etrafını dolanan bu dairevi yolu takipte devam ederek yanlış olarak Abdülmü'min adile tanınan bir türbeye müşabih binayı ihtiva eden kapalı bir yere rastgelinir . Kapının üstündeki kitabenin gösterdiği gibi bu binaya Mağribî camii denir ve üçüncü Gıyaseddin Keyhusrev zamanında Mehmet Bin Emir Elhac tarafından tamir edilmiştir .

«Mağribîler camii diye tanınan bu mukaddes caminin tamirini Sultanül-a'zam Zıllullahı filâlem Gıyasüddünya veddin Sultanül İslâm velmüslimîn elgalib Keyhusrev bin Kılınç Arslan halledallahü milke ve avene rayete zamanında abdi zaif elmuhtac ilâ rahmeti Rabbih [. . . .] Mehmmmed bin Emir el Hacı [. . . .] 674 (1275 - 1276) senesinde emretti ve Allah Mehmeddi takdis etsin!»,

Dördüncü Rüknettın Kılınç Arslanın oğlu olan üçüncü Gıyasettin Keyhusrev, Rüm Selçukî hükümdarlarının sondan bir evvelki hükümdarı oldu. 663 (1264 - 1265) senesinde doğru veya yanlış ithamlar üzerine Moğollar tarafından idam edilmiş olan pederinin tahtına oturdu. O sırada iki buçuk yaşındaydı, ve babasının eski mabeyincisi ve katili olan Muinüttin Süleyman Pervane onun namına hükümeti idare etti. 675 (1276 - 1277) de Şerefettin adındaki bir emirin teşvikile vücud bulan büyük kargaşalıklar oldu. İşte, Mısır hükümdarı Meliki Zahir Bındıkdarı, Anadoluyu istilâ etmek için, bu zamandan istifade etmiştir. Selçuk kuvvetleri Moğol'lerin işgal kuvvetleriyle birlikte Maraş'ın şimalinde bugün Palanga Ova adını

taşıyan Elbistan ovasında dağıldılar. Bu galibiyetten sonra Mısırlılar derhal geriye çekildiler; fakat, bunların çekilmesine rağmen, kargaşalık devam etti; ve Rum memleketinde sükün teessüs edemedi. Üçüncü Keyhüsrev 681 (1282) de yeğeni Gıyasettin Mes'ut II ye sallantılı bir taht bırakarak öldü. Zavallı Mağribî'ler mescidi bu inhitat devrinin yegâne izidir. Dört köşe bir temel üzerine konmuş tuğladan yapılmış bir kubbe; çünkü artık hanedanın son günleridir. Hazine tam takırdır. Binalar bir muktesit zihniyetle yapılıyor.

Gezintimizi tepenin etrafını yarım daire halinde çevreliyen bulvarda bitirdik. Buradan, uzakta harabolmuş askerî bir bina dikkatimizi çekiyor. Bugün Konyanın orta zamanlar kalıntısı olan kaleleri tamamen kaybolmuş olduğu halde bu binanın bakiyesi seyrahın dikkatini çok çekiyor. Meydandaki surun içinde kalmış bir istihkâm olması icap ettiğinden tam bir kül olarak görüldüğü için bahsettiğim kaleye gurup ismini verdim.

Bu binanın, plâni hissölunacak bir şekilde, beş köşelidir. Kalenin cenup tarafında bulunan hemen hiç el dokunmamış olan Kulede (başka taraflarda dış tezyinat alınmıştır) bize onüçüncü asrın başlangıcını ifade eden tarihinden başka yerini okuyamadığım bir kitabe var. «610 (1213-1214) yılında».

Hicretin 610 yılında birinci İzzettin Keykâvüs Konyada saltanat sürüyordu. Bu isbat ediyorki İzzettin, Sıvas'ta Alâeddinin inşa ettirdiği büyük surdan sekiz, ve şehrin Frederic Barrousse tarafından alınmasından yirmi dört sene sonra, Konyanın etrafını müstahkem bir surla çevirmeği düşünmüştür. Lârende kapısı yanındaki kalıntılardan bahsederken şehrin surları mevzuuna tekrar döneceğiz.

(3) — Kelus değil, Keluğ. S. S.

Bununla beraber kaledeki kitabenin ihtiva ettiği çok ince teferrüatı görüyoruz; Bunlar, yedi verikai tüveyciyeli bir Rosace = demet hâlinde gül ile ayrılmış korkunç manzaralı iki balıktır. Bu balıkların burada işi ne? Bilmiyorum. İhtimal bazı Mısır memlûk hükümdarlarının Şam ve Kahire âbidelerinin ötesine berisine serpiştirdikleri şeylere benzeyen bir Emblème=remiz'dir. Eski kalenin ilerisinde ve binaenaleyh orta çağ Konyasının dış mahalleleri arasındaki bir yolda Turgut oğlu Ahmet Bey denilen birinin kabri var. Bu kabrin etrafını çeviren kapının üstündeki kitabe bu suretle ad verişin hakiki sebebi hakkında malûmat veriyor.

"Bu kabristan ve bu türbe Turgut oğlu Şahmîr oğlu aziz, necip, büyük ve kudretli Prens Bey Cezir tarafın-

dan Sultanülâzam, Sultanüsselâtinî muhteşem maliki rikabümem hâkimüsselâtinî Arab-ı vel Acem Sultan İbrahim bin Mehmet bin Karaman damehullah..! Zamanında inşa ettirildi. Fi sene selâsine semane mîet 830 (1427 Ağustos),,

Bu kitabe Rumî Selçuk hanedanının kat'i yıkılışından yüz sene sonraya aittir. Üslup farkı derhal göze çarpıyor. Çay ve İshaklı'dan beri tesadüf ettiğimiz bütün kitabelerde hükümdarın ismi başta ve hürmete lâayık banîsinin adı sonra geldiği halde burada aksinedir. Bu kitabeni okunundan alınan intiba' Selçuk baş şehrinin varisi olan Lârende Prensinin kendine verdiği muhteşm ünvana rağmen Turgut oğlu ondan daha kuvvetli imiş, çünkü adını baş tarafa koymuş.

(Arkası var)

64 — 65 sayılı nüshamızdaki "SELÂM,, başlıklı destanın (elli ikinci sahife başında) atlanan şu parçasını özür dileyerek aşağıya yazıyoruz :

Bandunun çaldığı "İzmir Marşı,, na,
"İspâ Pazarı,, na, "Uzun Çarşı,, na,
Kurban olan pilâvuna, turşuna,
Canım pekmezine, balına selâm!..